

התפתחות השימוש בטרור על ידי איראן בעשור הראשון אחרי המהפכה

מאז המהפכה האסלאמית ב־1979 השתמשה איראן בטרור כאחד הכלים המרכזיים העומדים לרשותה. במהלך השנים איראן חימשה, אימנה, מימנה, ארגנה ותמכה במגוון ארגוני טרור ברחבי העולם, וגם ביצעה פעולות טרור ישירות באמצעות סוכניה. התמיכה האיראנית בטרור לא הוגבלה למדינות הסמוכות לה גיאוגרפית אלא כללה גם מעורבות בטרור במדינות רבות הרחוקות מגבולותיה, ובכללן מדינות במזרח התיכון, אירופה, אסיה, דרום אמריקה ועוד. פרק זה סוקר את השימוש שעשתה איראן בטרור בעשור הראשון של הרפובליקה האסלאמית, ואת היעדים שביקשה להשיג באמצעותו. חשוב להדגיש למן ההתחלה כי השימוש בטרור ככלי למימוש יעדים ומטרות של המשטר האיראני בוצע תכופות במקביל ולצד קידום יעדים אלו גם באמצעים אחרים, הנתפסים כלגיטימיים יותר, דוגמת פעילות דיפלומטית.

המטרות שביקשה איראן לקדם באמצעות הפעלת טרור שזורות זו בזו. בין מטרות אלו, כפי שנרחיב להלן, ניתן למצוא מטרות אידיאולוגיות דתיות והתלהבות מהפכנית, הנוגעות בין היתר ליצוא המהפכה האסלאמית ולקידום תפיסת עולמו של ח'ומייני, אשר הציבה את הג'האד ואת "ההקרבה העצמית" בקדמת החזית האידיאולוגית; קידום מדיניות החוץ האיראנית, בפרט במקרים שבהם לא הצליחה לעשות זאת בדרכי שלום; מימוש אינטרסים מול מדינות עוינות בזירה האזורית ובזירה הבינלאומית; מטרות הנוגעות להבטחת שרידות המשטר ויציבותו. ניתן לראות בקלות כיצד מטרות שונות משתלבות זו בזו. למשל, יצוא המהפכה האסלאמית משתלב פעמים רבות גם בפעילות האיראנית כנגד שכנותיה, או שהבטחת שרידות המשטר נעשית גם באמצעות פעילות מול מדינות עוינות בזירה האזורית והבינלאומית.

השימוש האיראני בטרור ליצוא המהפכה

בעקבות המהפכה האסלאמית ב־1979 סימן לעצמו המשטר האיראני את יצוא המהפכה כאחת מן המטרות המרכזיות של מדיניות החוץ שלו. לתפיסתם של אנשי הדת שהנהיגו את איראן, תמיכה במהפכנות במדינות נוספות הייתה חלק מחובתו המהפכנית של המשטר. הטרור שימש כלי יעיל וזמין לקידום האינטרסים של איראן המהפכנית, בכסות של תמיכה

בארגוני שחרור ו"התנגדות". כפי שאמר המנהיג העליון האיראני האייתולה ח'ומייני, זמן קצר לאחר עלייתו לשלטון: "עלינו לנסות לייצא את המהפכה שלנו לעולם [...] אנו נתעמת עם העולם באמצעות האידיאולוגיה שלנו" (Byman, 2008, p. 170). חוקת המשטר האסלאמי וכתב ההקמה של משמרות המהפכה מסמיכים את הארגון לתמוך ב"תנועות שוחרות חופש" כדי לייצא את המהפכה האסלאמית אל מחוץ לאיראן (מנשרוף, 2019). רז צימט מצביע על שלוש גישות מרכזיות שהתפתחו בשנות ה-80 ביחס לתפיסת יצוא המהפכה. על פי הגישה הראשונה יש להפיץ את ערכי המהפכה רק במסגרת גבולותיה הלאומיים של איראן. גישה נוספת תמכה בעקרון יצוא המהפכה, אך דגלה בכך שהדרך הנכונה לממש עיקרון זה היא באמצעות כינון אומת מופת בתוך איראן, שתהווה מודל לחיקוי עבור חברות אחרות. גישה שלישית, שמרבית תומכיה היו אנשי דת רדיקלים, סברה כי יש לייצא את המהפכה גם אל מחוץ לגבולות איראן, וכי יש לעשות זאת באמצעות מערכה מתמשכת נגד "משטרים מדכאים" באזור תוך שימוש בכל היכולות העומדות לרשות איראן, ובכלל זה גם שימוש בכוח ואספקת אמצעי לחימה לתנועות שחרור אסלאמיסטיות. לאחר ההשתלטות על השגרירות האמריקאית בטהראן בנובמבר 1979 התחזק כוחם של תומכי הגישה השלישית – דבר שהתבטא בין היתר בשימוש ובתמיכה בטרור ליצוא המהפכה (צימט, 2024א).

כאמור, איראן שילבה מגוון אמצעים ליצוא המהפכה, וביניהם הצגתה כתבנית לחיקוי, פעילות הסברתית ותעמולה נרחבת, אך גם תמיכה בטרור ואף שימוש בו. נוסף על ביצוע פעולות טרור בעצמה, איראן עודדה תנועות רדיקליות ואף סייעה בהקמת תנועות אסלאמיות מהפכניות ואף שיגרה כוחות של משמרות המהפכה ללבנון לצורך הקמת מיליציה שיעית מקומית שתלך בדרכה. מספר מכשולים גרמו לכך שתפיסתו של ח'ומייני לא הצליחה להשיג השפעה ניכרת או להפוך לזרם מוביל באסלאם באמצעות הסברה ותעמולה. עם מכשולים אלה ניתן למנות בין היתר את כישלונם של המשטר המהפכני באיראן בהתמודדות עם בעיות הכלכלה והחברה של איראן, אשר גרמו לכך שהוא לא נתפס כמודל טוב לחיקוי. זאת ועוד, משטרים במדינות מוסלמיות חששו מהתעצמותן של תנועות דתיות רדיקליות ולכן פעלו נגדן ביד קשה. כמו כן, קידום רעיונותיו של ח'ומייני נתקל בקושי אובייקטיבי, שנבע מכך שהוא אומץ על ידי מיעוט שיעי בעולם מוסלמי שרובו סוני. מכשולים אלה הובילו לכך שהפעילות המחתרתית להפצת הרעיון הח'ומייניסטי והשימוש בטרור הפכו בהדרגה לכלים מרכזיים להשגת יעדי המשטר האיראני (שי, 2001).

בהתאם לתפיסת עולמו של ח'ומייני, הוא ביקש להתעלם מההבדלים הדתיים בין הסונים לשיעים ומהחלוקה הלאומית, ובמקום זאת שאף ליצור כוח אסלאמי מהפכני ומלוכד. תפיסה זו שימשה בראייתו הצדקה להתערבות בענייניהן הפנימיים של מדינות וחברות מוסלמיות אחרות (שי, 2001). אף שכלפי חוץ טענה איראן כי היא מכבדת את ריבונותם של המשטרים הסונים במזרח התיכון, בפועל היא חתרה נגדם כדי להחליף אותם במשטרים אסלאמיסטיים והפרה באופן בוטה את ריבונותם, כפי שניתן לראות למשל בניסיונות ההפיכה הכושלים בבחריין ב־1981 ובכווית ב־1985 (מנשרוף, 2019). נוסף על כך פעלה איראן ליצוא המהפכה ולהקמת מיליציות שיעיות גם במדינות כמו בחריין, אזרבייג'ן, פקיסטן, אפגניסטן ותימן (מרכז המידע למודיעין ולטרור, 2012).

נוסף על חשיבות יצוא המהפכה באמצעות טרור, ראוי לציין כי איראן שלאחר המהפכה התבססה על תפיסת עולמו ותורתו האסלאמית של ח'ומייני. תפיסה זו, מעבר להיותה אקטיביסטית ודוגלת ב"אלימות מהפכנית", הציבה את הג'האד ואת "ההקרבה העצמית" (איסתישהאדיה) בקדמת החזית האידיאולוגית. היא השתמשה בתפיסה זו במלחמה בעיראק והמשיכה בעידוד ובתמיכה בפיגועי התאבדות, שהפכו בשנות ה־80 למאפיין עיקרי של פעולות הטרור של השיעים בלבנון בהשראה איראנית (המרכז למורשת המודיעין, 2003). ח'ומייני השתמש בקרב כרבלא ובמורשת נכדו של מוחמד חוסיין אבן עלי, אשר לו מעמד מרכזי בתפיסה השיעית, על מנת להנדס תרבות המקדשת הקרבה עצמית כדי לקדם את מטרותיו. הוא ניצל כל הזדמנות שעמדה לרשותו להאדרת הדוקטרינה שלו, התומכת במוות והרס, והשתמש באמצעי התקשורת ובדרשות יום השישי כבמה להפצת תפיסתו. כפועל יוצא מכך הפכו פיגועי התאבדות לרכיב מרכזי באסטרטגיה האיראנית, הן במסגרת מלחמת איראן-עיראק והן במסגרת מתקפות הטרור שקידמה איראן, וביניהן פעולות השיעים בלבנון (Zahed, 2017). תרומתו של חזבאללה, בהשראת מהפכת ח'ומייני, להפצת טרור המתאבדים המודרני התבטאה בכך שהוא שהיה הראשון ששילב אותו בפעולות של ארגוני הטרור בעולם. ברבות השנים הפך טרור המתאבדים למקור לחיקוי וליצוא התופעה גם לארגונים אחרים בעולם (שוויצר וגולדשטיין פרבר, 2005).

השימוש האיראני בטרור למימוש מדיניות החוץ האיראנית

לצד הפצת המהפכה האסלאמית, איראן השתמשה בטרור לצורך מימוש מדיניות החוץ שלה, בפרט במקרים שבהם לא הצליחה להשיג את יעדיה באמצעות הערוצים הדיפלומטיים המקובלים. עיתוי פעולות הטרור נבחר בקפידה על מנת להשפיע על תהליכים פוליטיים

במהלך משא ומתן, או לקדם או לפתוח במשא ומתן כזה. חשוב להדגיש בהקשר זה כי אף שפעילות הטרור האיראנית נתפסת לרוב כנגזרת מיעדים פרגמטיים הנוגעים לקידום האינטרסים האיראניים, יש גורמים חשובים נוספים המשפיעים על עיצובה. השימוש בטרור בזירה הבינלאומית היה אחד מסלעי המחלוקת בקרב מנהיגות המשטר האיראני בין ה"מתונים" ובין ה"רדיקלים", אשר תומכים במאבק בלתי מתפשר כנגד אויבי המשטר, ולכן תומכים בשימוש נרחב יותר בכלי הטרור. לפיכך, היקף ומטרות השימוש בטרור שיקפו במידה רבה גם מאבקי כוח פנים-איראניים בין גורמים שונים בקרב המשטר. כפועל יוצא מכך איראן אימצה לעיתים קרובות מדיניות אמביוולנטית, שבמסגרתה המתונים הביעו תמיכה במשא ומתן ובפשרות בעוד הגורמים הרדיקלים המשיכו לבצע פעולות טרור, לעיתים אף במטרה לחתור תחת פעולותיהם של המתונים. המדיניות האמביוולנטית הזו העניקה לאיראן את הגמישות בתמרוניה הפוליטיים במסגרת משא ומתן – דבר שהקשה על יריביה לתמוך במדיניות נוקשה כלפיה, שעשויה הייתה להיות תגובה הולמת לשימוש האיראני בטרור (Shay, 2014).

לצד זאת השתמשה איראן בטרור גם למימוש אינטרסים במדינות עוינות בזירה האזורית ובזירה הבינלאומית, שלא במסגרת משא ומתן. בשל כך, מייד אחרי המהפכה התמקדה איראן בשיתוף פעולה עם תנועות שיעיות ברחבי העולם. במדינות מוסלמיות רבות היו השיעים קהילה מופלית ומדוכאת, והמהפכה האיראנית העניקה לרבים מהם השראה לנקוט פעולה ולפנות לאיראן לשם תמיכה. כך תמכה איראן בארגונים שיעיים בעיראק, בבחריין, בערב הסעודית, בפקיסטן, בכווית ובמדינות נוספות (Byman, 2008). אף שלא בכל המקרים כללה תמיכה זו שימוש בטרור, פעמים רבות היא הובילה לכך. דוגמה בולטת היא לבנון, שם עלה בידי איראן להקים את חזבאללה, שהפך במהלך השנים מארגון טרור שולי לכוח צבאי סמי-מדינתי ובעל יכולת צבאית ניכרת מול ישראל מחד גיסא, והשפעה ניכרת על הפוליטיקה הפנים-לבנונית מאידך גיסא. חזבאללה גם גייס, אימן והוביל ארגוני טרור אחרים בסוריה, בעיראק, בתימן ובניגריה. במהלך שנות ה-80 היה חזבאללה מעורב בפיוגעי תופת רבים בלבנון, שהבולט ביניהם בוצע נגד בסיס הנחתים האמריקאי בבירות ומטה הכוח הצרפתי בעיר (אוקטובר 1983), וכן בחטיפת אזרחים אמריקאים, זאת לצד מלחמתו בישראל ובנוכחות הישראלית בלבנון (Silinsky, 2021).

פעולותיה של איראן עוררו כמובן עוינות רבה מצד שכנותיה, אשר בתגובה גינו אותה, צמצמו או הקפאו את המסחר עימה, יצרו בריתות אנטי-איראניות וככלל נקטו צעדים שנועדו להחליש ולבודד את המשטר החדש. זאת נוסף על תמיכתן של מדינות אלו בעיראק

במאבק במפרץ. הדבר הוביל ליצירת יריבות אסטרטגית בין איראן לבין רבות משכנותיה, כאשר טרור וחתרנות היו כלי הנשק העיקרי שעמד לרשות איראן. בשלב זה השתמשה איראן בתמיכתה בתנועות חתרניות לא רק להפצת המהפכה האסלאמית ולחתימה תחת משטרים לא לגיטימיים, אלא גם ככלי שימושי במאבקה עם שכנותיה (Byman, 2008). במובן זה ניתן לראות בטרור כלי משלים לכלים האחרים שעמדו לרשות המשטר האיראני בקידום האינטרסים שלו, בחלק מהמקרים לצד פעולות דיפלומטיות, במקרים אחרים ובפרט מול משטרים עוינים – כחלופה להן.

עיקר פעילות הטרור האיראנית בהקשר זה כוונה נגד ערב הסעודית וכווית, שבהן בוצעו פיגועים רבים על ידי שיעים מקומיים, וכן נגד יעדים של מדינות אלה ברחבי העולם. בחלק ניכר מן המקרים לא ניתן היה להוכיח מעל לכל ספק מעורבות איראנית ישירה – דבר שממילא אפשר לאיראן להכחיש את מעורבותה ולקיים, פורמלית לפחות, קשרים דיפלומטיים עם מדינות אלו לצד פעילותה החשאית. דוגמאות לפעולות אלה הן בין היתר פיצוץ מכוניות תופת בסמוך לשגרירויות צרפת וארצות הברית בכווית, לצד פיצוץ מטעני חבלה במתקנים ציבוריים כווייתיים בדצמבר 1983 (שבוצע במעורבות של אנשי חזבאללה). דוגמה נוספת היא חטיפת מטוס כוויית בדצמבר 1984 על ידי חזבאללה והנחתתו בטהראן. כמו כן ניתן לציין סדרת פיגועים באמצעות מטעני חבלה, אשר בוצעו על ידי סוכנים איראנים בשמות כיסוי שונים ימים ספורים לפני כינוס הוועידה האסלאמית בכוויית בינואר 1987, וכן את פיצוץ המטען במכוניתו של שגריר ערב הסעודית במרוקו ב־1987, שסוכנים איראנים קיבלו עליו אחריות. דוגמאות נוספות כוללות פיצוץ מתקן גז של חברת Aramco בערב הסעודית באוגוסט 1987, פיצוץ מטען חבלה ב־8 בספטמבר ליד הבנק הסעודי בפרז וב־10 בספטמבר ליד הבנק הכווייתי צרפתי. במאסר־אפריל 1988 בוצעה סדרת פיגועים נגד משרדיה של חברת התעופה הסעודית במדינות אחדות במזרח הרחוק. קיימות דוגמאות רבות נוספות (שי, 2001).

ראוי גם להזכיר כי איראן השתמשה בטרור ככלי מסייע במאבק הצבאי נגד עיראק כחלק ממלחמתה נגדה ונגד בעלות בריתה. הטרור סייע בהקשר זה בשתי רמות. ראשית, ביצוע פעולות טרור נגד יעדים עיראקיים בעיראק וברחבי העולם, ושנית, פגיעה במטרות של מדינות המזוהות כמסייעות למאמץ המלחמתי העיראקי, כגון צרפת (המרכז למורשת המודיעין, 2003).

זאת ועוד, במהלך מלחמת איראן־עיראק הייתה איראן מעורבת גם במה שניתן להגדיר 'טרור ימי'. במהלך המלחמה תקפו ספינות איראניות כלי שיט מסחריים במפרץ. איראן אף

הטמינה מוקשים במימי נתיבי הסחר. לרוב התייחסו לטקטיקות אלו כאל פעולות מלחמה, והן לא שוקללו בהאשמות כלפי איראן בטרור. עם זאת ניתן לראות בפעולות אלו סוג של טרור ימי, משום שהן בוצעו על ידי אנשים שלא לבשו מדים וכוונו כלפי אזרחים לא חמושים של מדינות שאינן מעורבות במלחמה. פעולות אלו מעידות על נכונותה של איראן להשתמש בשיטות לא קונבנציונליות לשם קידום האסטרטגיה המדינית והצבאית שלה (Sick, 2003). יש לציין כי פעילות הטרור האיראנית נגד צרפת לא נבעה רק מתמיכה של צרפת בעיראק במלחמת איראן-עיראק אלא גם מגורמי מתיחות נוספים ביחסי איראן וצרפת, שעמם ניתן למנות בין היתר את נכונותה של צרפת לארח גורמי אופוזיציה למשטר האיראני, תמיכתה של צרפת בישראל במהלך מלחמת לבנון הראשונה ומעורבותה המדינית והצבאית בלבנון ככלל, וכן מעורבותה של צרפת בצ'אד נגד לוב, שהייתה בעלת בריתה של איראן במלחמה עם עיראק.

הפעילות האיראנית נגד צרפת התבצעה במספר מישורי פעולה שונים. בזירה הלבנונית הופעלה מערכת טרור באמצעות שלוחים שיעים בלבנון, בעיקר חזבאללה, ובסיוע משמרות המהפכה, במטרה להביא להוצאת הכוחות הצרפתיים מלבנון, לצמצם את השפעתה של צרפת בזירה זו ולשנות את עמדתה כלפי בעלי בריתה בלבנון. הדוגמה הבולטת בהקשר זה היא פיצוץ מכונית תופת במטה הכוחות הצרפתיים בבירות באוקטובר 1983. מישור פעולה נוסף היה חטיפת מטוסים צרפתיים ברחבי העולם, למשל חטיפת מטוסי אייר פראנס באוגוסט 1983 וביוני 1984. מישור הפעולה השלישי היה ביצוע פעולות טרור על אדמת צרפת נגד גולים וגורמי אופוזיציה איראנים שמצאו בה מקלט. בוצעו גם פיגועים נוספים ביעדים צרפתיים, על אדמת צרפת ומחוץ לה. דוגמה בולטת לכך היא סידרת הפיגועים שבוצעו בצרפת בשנים 1985-1987 על ידי רשת חבלה פרו-איראנית המקושרת לחזבאללה, שבראשה עמד פואד עלי צאלח (שי, 2001). גם כוויית הייתה מטרה לטרור האיראני, בשל עמדתה בנוגע למלחמת איראן-עיראק והסיוע שסיפקה לעיראק (Shay, 2014).

בהקשר זה חשוב לציין כי הטרור שימש את איראן גם ככלי במאבקה כנגד מי שתפסה כאויבי המשטר, דהיינו ארצות הברית וישראל (Byman, 2008). ח'ומייני הוא שהגדיר את ארצות הברית "השטן הגדול", ואיראן רואה בה גורם המבקש להשמיד את האסלאם ואת הרפובליקה האסלאמית. ישראל לעומת זאת היא בעיני איראן "השטן הקטן", והשמדת ישראל היא תמה חוזרת בהתבטאויותיהם של אנשי דת איראנים ומאמיניהם (Silinsky, 2021). בנאום שנשא ח'ומייני ב-1 בנובמבר 1979 הוא קרא לסטודנטים המהפכנים להגביר את הפגנותיהם נגד ארצות הברית וקבע את ה-4 בנובמבר כיום המתאים לביצוע פעולות נגדה.

באותו יום ביצעו "הסטודנטים ההולכים בקו האימאם" את המלצת מנהיגם, השתלטו על השגרירות האמריקאית בטהראן ותפסו את הדיפלומטים האמריקאים כבני ערובה. הפרשה הסתיימה בהסכם פשרה כעבור יותר משנה, אך הלקח החיובי שהפיקו ממנה האיראנים עודד אותם לשוב ולעשות שימוש בטרור להשגת יעדיהם הפוליטיים מול ארצות הברית. אחד היעדים הראשונים שניסתה איראן להשיג היה סילוק הנוכחות האמריקאית מלבנון. במהלך השנים 1983-1984 בוצעה סדרת פיגועי התאבדות נגד יעדים אמריקאיים בלבנון ובכווית, שגם הובילו להוצאת הכוחות האמריקאיים מלבנון. גם אחרי הנסיגה האמריקאית מלבנון המשיכה ארצות הברית להוות יעד מרכזי לטרור האיראני. עקב היעדר יעדים צבאיים אמריקאיים זמינים בלבנון התמקדה פעילות הטרור האיראנית נגד ארצות הברית באמצעות חזבאללה בתקיפות שגרירויותיה, חטיפת אזרחים אמריקאים כבני ערובה וחטיפת מטוסים דוגמת מטוס TWA ביוני 1985. הסלמה חמורה ביחסי איראן-ארצות הברית אירעה סביב "מלחמת המכליות" במפרץ הפרסי בשנת 1987, כאשר שיגור הצי האמריקאי להבטחת חופש התנועה במפרץ הפרסי הוביל לתקריות בין כוחות אמריקאיים ואיראניים, שבמהלכן נפגעו יעדים וכלי שיט איראניים. איראן מצידה איימה ואף גמלה לארצות הברית בפעולות טרור נגד יעדים אמריקאיים, כולל חטיפת בני ערובה וניסיונות לפוצץ מטוסים אזרחיים אמריקאיים (שי, 2001).

אשר לישראל, מראשית ימי המשטר סימנה איראן את ישראל כאויבת מרכזית. העמדה הנחרצת של איראן נגד ישראל ותמיכתה בארגוני טרור שונים נגד ישראל אפשרה לה לא רק להקרין עוצמה צבאית אלא גם למתג את עצמה ולהדגיש את האופי האסלאמי שלה, תוך שהיא זוכה לתמיכה נרחבת גם במחוזות לא צפויים. בעוד שמספר מדינות ערביות חתמו על הסכמי שלום עם ישראל, איראן הקפידה להצטייר כנחושה, סרבנית ועוצמתית בהתנגדותה לישראל – דבר שחיזק את מעמדה בעולם הערבי והמוסלמי (Takeyh, 2006). מאז כינונו של המשטר האסלאמי באיראן לא החמיצו ראשי כל הזדמנות לגנות את ישראל ולבקש את רוב המדיניות המוסלמיות על חוסר הנחרצות שלהן במאבק נגדה. ח'ומייני הבטיח סיוע לכל מי שיילחם בישראל. נוסף על שליחת כוחות של משמרות המהפכה שהתמקמו בלבנון כדי להיאבק שם בישראל ובארצות הברית, הגורמים האיראנים חיזקו את ארגון אמל והקימו את חזבאללה, והשתמשו בשני הגופים כדי לבצע פעולות טרור נגד יעדים ישראלים ומערביים לשם קידום מטרותיה של איראן בלבנון. על אף עמדתם הנחרצת של איראן ושל ארגוני החסות השיעיים שלה נגד ישראל, ככלל נמנעו איראן וחזבאללה בשלב זה מליזום פיגועים נגד יעדים ישראלים בעולם, ואף מביצוע פיגועים

בתוך גבולותיה של מדינת ישראל. ואולם חזבאללה חטף ורצח כמה יהודים לבנונים במטרה לנסות להביא ששחרור עצירים שיעים בישראל. כמו כן, במקרים אחדים של חטיפת בני ערובה מערביים וחטיפת מטוסים העלו החוטפים דרישות לשחרור עצירים שיעים בישראל (שי, 2001; 2006, Takeyh).

יש לציין כי נוסף על כך שהטרור שימש את איראן לקידום מדיניות החוץ שלה באמצעות החלשת שכנותיה, הוא אפשר לאיראן גם להקרין עוצמה תוך השפעה על התרחשויות הרחק מגבולותיה. נוכח המגבלות של היכולות הכלכליות והצבאיות הקונונציונליות של איראן, שהגבילו מאוד את אפשרויות הפעולה המדיניות שלה, היה הטרור כלי שהעניק לה כוח והשפעה גם בזירות שאחרת הייתה מתקשה לפעול בהן, ובכך סייע לה לקדם את מדיניות החוץ שלה (Byman, 2008).

השימוש האיראני בטרור להבטחת שרידות המשטר ויציבותו

מניע נוסף לתמיכה האיראנית בטרור נגע לאינטרס האיראני בשימור יציבות המשטר. בשנים הראשונות של המשטר האסלאמי הופנה עיקר כוחו לייצובו וביסוסו של השלטון ולפעילות אלימה פנימית כנגד מתנגדי המשטר, ופעולות הטרור נגד יעדים זרים, דוגמת יעדים אמריקאיים או בריטיים, התבצעו על אדמת איראן (המרכז למורשת המודיעין, 2003). היעדים הנכללים בקטגוריה זו הם בראש וראשונה יעדים דיפלומטיים, מוסדות כלכליים או תרבותיים, המצויים בבעלות מדינות זרות או מייצגים מדינות כאלה ואזרחים זרים. הדוגמה הבולטת ביותר לטרור כלפי יעד זר על אדמת איראן היא ההשתלטות על שגרירות ארצות הברית בטהראן שהוזכרה לעיל. כניעתה של ארצות הברית לחלק מן התנאים האיראניים הובילה את איראן לתפוס אירוע זה כניצחון ועדות ליכולתה לאלץ את ארצות הברית להיכנע לדרישותיה – תקדים שעודד את איראן להפוך את השימוש בטרור לכלי מרכזי להשגת יעדיה הפוליטיים. בהתאם לכך איימה איראן לא פעם להשתלט על שגרירויות בעת משברים עם מדינות מערביות, אף כי לא הוציאה איום זה לפועל. איראן גם עצרה, ובמקרים מסוימים אף הוציאה להורג איראנים שנשאו דרכונים זרים והיו בעלי אזרחויות זרות, לרוב בטענה כי הם פעלו כסוכנים בשירות האימפריאליזם (שי, 2001).

ההשתלטות על שגרירות ארצות הברית בטהראן, כמו גם פעילותה של איראן כנגד איראנים הנושאים דרכונים זרים ובעלי אזרחויות זרות, עומדות גם בבסיסה של אסטרטגיית טרור נוספת המשמשת את איראן מראשית המהפכה האסלאמית – דיפלומטיית החטופים. ההסכם שנחתם לשחרור בני הערובה האמריקאים מהשגרירות הוביל למעגל קסמים שנמשך

עשור, ובמסגרתו נעצרו ושוחררו אזרחים מערביים בהאשמות מופרכות, במטרה לאלץ את המערב לבצע ויתורים כלפי איראן (Brodsky, 2023). גם בלבנון נחטפו 96 אזרחים זרים בני לאומים שונים בין השנים 1982-1989, מרביתם על ידי חזבאללה. חטיפתם נועדה לשמש כלי מיקוח להשגת יעדיהם הפוליטיים והצבאיים של הארגון ושל איראן (שי, 2001). שימוש בולט נוסף של איראן בטרור ככלי לחיזוק מעמד המשטר היה חיסול מתנגדי משטר מחוץ לגבולות איראן. ראוי לציין כי לאחר המהפכה האסלאמית נחלקו מתנגדי המהפכה לקבוצות שונות ומפוצלות, אשר שנאו זו את זו לא פחות משהיו עוינות כלפי ח'ומייני ויורשיו. ככל שמשטר ח'ומייני התחזק והתייצב מחד גיסא, ומאידך גיסא ארגוני האופוזיציה השונים איבדו את האמון והתמיכה של ממשלות זרות נוכח הפילוג ביניהם, שהוביל בין היתר לחוסר אפקטיביות, גברו קשייה של האופוזיציה האיראנית. אף על פי כן, הדיכוי שנקט ח'ומייני כלפי גורמים אלו לא פסק, והוא המשיך לרדוף אותם באיראן ומחוץ לגבולותיה. מנהיגי גולים היו יעד מרכזי לחיסול על ידי חוליות טרור איראניות ושיעיות במקום גלותם. צעד ראשון בהקשר זה היה ההתנקשות באחיינו של השאה, שהאריאר שאפיק (Shahriar Shafiq), בדצמבר 1979 בפריז. ב־1984 נרצח הגנרל גולם חוסיין אובייסי, מפקד כוחות היבשה האיראניים בתקופת השאה. ב־1989 נרצח עבד אל־רחמן קסמלו בווינה. ב־1990 נרצח קאזם רג'וי, אחיו של מנהיג המוג'האדין ח'לק בשווייץ. רציחות כאלה נמשכו לאורך שנות ה־90 (שי, 2001).

ניכר אם כן כי איראן פעלה כמדינה תומכת ויוזמת טרור, תוך שימוש באלימות לשם השגת יעדים פוליטיים, חיצוניים ופנימיים גם יחד. זאת בשאיפה להשיג, במקביל לתוצאות הישירות של פעולותיה, גם השפעה פסיכולוגית נוספת שתקדם אף היא את מטרותיה. כל זאת במקביל להשתתפותה במגרש הבינלאומי כשחקנית לגיטימית המשתמשת גם בכלים אחרים לקידום תכליות אלו, ותוך שהיא שומרת על יכולת הכחשה.